Jeugd aan het roer

Lessen uit de coronamaatregelen

(10)(2e), (10)(2e) Nederlands Jeugdinstituut (NJi), het nationale kenniscentrum voor opgroeien en opvoeden
(10)(2e), (10)(2e) (10)(2e)
(10)(2e)

Kinderen en jongeren zijn minder kwetsbaar voor de medische gevolgen van COVID-19. Toch hebben de generieke coronamaatregelen hen hard geraakt. Inmiddels weten we dat kinderen tot en met de basisschoolleeftijd niet of nauwelijks een rol spelen in de verspreiding van het virus. Het uitgangspunt voor beleid dat hen aangaat, zou dan ook moeten zijn dat zij te allen tijde gebruik moeten kunnen blijven maken van alle gangbare voorzieningen, zoals school, sport en hulpverlening. Voor jongeren en jongvolwassenen geldt dat zij waarschijnlijk wél een rol spelen bij de verspreiding van het virus. Daarom is het extra belangrijk te onderkennen dat er onder hen steeds minder steun is voor generieke maatregelen. Nadat zij de afgelopen maanden beknot zijn in hun leefwereld is het niet vreemd dat zij met de versoepeling van de maatregelen de ruimte nemen waaraan ze op die leeftijd zo'n behoefte hebben.[1] Dat jongeren en jongvolwassenen zich afzetten tegen gezag kunnen we afdoen als normaal voor hun ontwikkeling.[2] Maar we kunnen dat gegeven ook aangrijpen als een kans om hen te positioneren als volwaardig medeburger en om hen te leren samen met ons maatschappelijke verantwoordelijkheid te dragen voor wat er moet gebeuren. Wat weten we daar al over op grond van beschikbare kennis, wat hebben de afgelopen maanden ons op dit punt geleerd en wat kan beter?

Les 1: Jeugd vraagt om passende oplossingen

Tijdens de lockdown zijn heldere generieke maatregelen genomen voor alle sectoren. Advies van deskundigen stond daarin centraal. Hoewel er veel goed is gegaan, was het sluiten van scholen en opvangvoorzieningen en het stoppen, verminderen of in een andere vorm aanbieden van jeugdhulpverlening en -bescherming zéér ingrijpend. Wat op de langere termijn de gevolgen van alle generieke maatregelen zijn voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen is nog erg onzeker, zowel in het algemeen als voor de 12,7% van de jeugd tot 18 jaar die al voor de uitbraak van COVID-19 enige vorm van jeugdzorg kreeg. Als we het over kinderen, jongeren en jongvolwassenen hebben, moeten we beseffen dat het in totaal gaat om ruim 5,3 miljoen personen tussen de 0 en 27 jaar; 30% van onze bevolking.[3] Zij zijn tot nu toe zelf slecht vertegenwoordigd in de besluitvorming over de coronamaatregelen.

De coronacrisis maakt kinderen en jongeren extra kwetsbaar, zeker als die crisis lang duurt en veel onzekerheden meebrengt.[4] Op basis van de huidige cijfers over de verspreiding van COVID-19 weten we dat kinderen het virus nauwelijks verspreiden, maar dat jongeren daarin wel degelijk een centrale rol spelen.[5] Dat maakt het des te belangrijker om samen met hen passende oplossingen te realiseren ter bescherming van henzelf én anderen in onze samenleving. Op die manier sluiten we aan bij hun specifieke behoeften. In onze ogen vormt dit het fundament van een meer inclusief beleid, waarin wij samen met hen leren verantwoordelijkheid te nemen voor de maatschappelijke gevolgen van ons gedrag.

Les 2: Kinderen, jongeren en jongvolwassenen hebben contact nodig om zich te ontwikkelen

Hun leven draait om ontwikkeling. In de verschillende fasen van die ontwikkeling hebben zij stimulans, uitdaging en begeleiding nodig die past bij wat zij op die leeftijd te leren hebben. Hiervoor is contact met ouders, opvoeders, familie, belangrijke andere volwassenen, leeftijdsgenoten en professionals cruciaal, ongeacht wat er in hun omgeving gebeurt.[6] Warme steun, passende sturing en voldoende uitdagingen; daar heeft iedereen in de leeftijd van 0 tot 27 jaar behoefte aan.[7]

Met name voor de jeugd van 4 tot 18 jaar spelen school en beweging een belangrijke rol. Onderwijs bevordert de taal- en kennisontwikkeling en de sociale ontwikkeling. Ook werkgerelateerde vaardigheden zoals samenwerken, doorzetten en problemen oplossen worden op school geleerd.[8] Beweging bevordert het lichamelijke en emotionele welzijn, geeft zelfvertrouwen en een gevoel van eigenwaarde.[9] Samenzijn met leeftijdsgenoten is op deze leeftijd van grote waarde. Jongeren zetten zich af tegen volwassenen om hun eigen identiteit en plek in de maatschappij te ontdekken.[10] Jongvolwassenen (18-27 jaar) zijn op zoek naar nieuwe uitdagingen en vinden de mening van leeftijdsgenoten daarvoor vaak belangrijker dan die van volwassenen.[11] Tegelijkertijd hebben zij behoefte aan steun, sturing en inspiratie van ouders en andere belangrijke volwassenen. Doordat hun hersenen nog in ontwikkeling zijn, maken zij soms impulsieve keuzes waarvan zij de gevolgen nog niet goed kunnen overzien.[12]

Les 3: Kinderen en jongeren in kwetsbare omstandigheden lopen méér risico op negatieve gevolgen

Ouders die lager opgeleid zijn of in armoede leven, voelen zich minder capabel om hun kind te ondersteunen bij thuisonderwijs.[13] Dit kan de kansenongelijkheid vergroten. Armoede, discriminatie, een beperkt sociaal netwerk, het langdurig combineren van thuiswerk en thuisonderwijs, een dreigend ontslag, onzekerheid over de toekomst, ziekte van familieleden of teruglopende inkomsten als ZZP'er veroorzaken stress bij ouders. Dit kan een direct effect hebben op het welbevinden en de ontwikkeling.[14] We zien de veronderstelde negatieve effecten bevestigd in onderzoek in de leeftijdsgroep van 4 tot 24 jaar.[15] Naar de effecten onder de jongere kinderen is nog weinig studie gedaan.

Uit ervaringsverhalen van jongeren die al voor de coronacrisis jeugdzorg ontvingen (in 2019 12,7% in de leeftijdsgroep tot 18 jaar)[16] komt een wisselend beeld van hun welbevinden naar voren.[17] Sommigen voelden zich slechter door het wegvallen van hulp en de noodzaak thuisonderwijs te volgen. Anderen lijken het juist beter te doen met thuisonderwijs en minder hulp. Zij ervaarden meer rust en tijd voor elkaar en minder sociale druk of druk van hulpverleners.[18] Weer anderen kwamen er door corona achter dat ze tot meer in staat waren dan ze zelf dachten. Het lukte hen om creatieve oplossingen te vinden.[19] Deze gezinnen beschikten over de veerkracht om het heft weer in eigen hand te nemen. Studies naar beschermende factoren en veerkracht laten zien dat de werking van stressoren succesvol te dempen is.[20] Uit deze bevindingen kunnen we echter nog geen conclusies trekken. Het wachten is op de uitkomsten van lopend en nieuw onderzoek, zowel naar gezinnen en kinderen die baat lijken te hebben gehad bij de coronamaatregelen als naar gezinnen en kinderen bij wie het omgekeerde het geval is. Op grond daarvan kunnen we pas beoordelen of dit leidt tot nieuwe inzichten voor onderwijs en hulpverlening aan specifieke doelgroepen.

Wat betekent dit voor actuele keuzes: medisch perspectief of maatwerk voor jongeren?

Zolang er nog geen vaccin tegen het coronavirus is, moeten wij voorbereid zijn op een nieuwe coronagolf. Door de oplopende besmettingscijfers focust het publieke en politieke debat zich wederom eenzijdig op het medisch perspectief: bron- en contactonderzoek, regionale lockdowns en nut en noodzaak van mondkapjes om de verspreiding van het virus in te dammen. De omvang van de bevolkingsgroep van 0 tot 27 jaar, de kennis over opgroeien en opvoeden, en de geleerde lessen van de eerste coronagolf vergroten echter de urgentie om de impact van het virus én de maatregelen op de korte, middellange en lange termijn vanuit een breder perspectief te benaderen.

Generieke maatregelen scheppen duidelijkheid, maar kunnen niet zonder maatwerk voor kwetsbare groepen. Een generieke lockdown vergroot de kwetsbaarheid van alle kinderen, jongeren en jongvolwassenen, ongeacht hun leeftijd, omdat zij daardoor niet de veiligheid, vrijheid en experimenteerruimte hebben die voor hun ontwikkeling nodig is. Tegelijkertijd is duidelijk dat zij tijdens de huidige coronacrisis niet altijd volledig kunnen worden ontzien. De globale context waarin wij leven is immers ook hun realiteit. En dat biedt tegelijkertijd drie kansen:

1. We kunnen hun ontwikkeling versterken door in de aanpak van het coronavirus niet alleen medische of economische belangen te laten meewegen maar vooral ook hun welbevinden.

Dat kan door hen zoveel mogelijk de ruimte te geven om hun mogelijkheden voor contacten, onderwijs en beweging als belangrijke basis voor hun welbevinden voort te zetten.

2. We kunnen vanuit beleid en politiek actieve ondersteuning geven aan het ontschotte 'community based' werken dat professionals tijdens de coronacrisis versneld hebben ingezet.
3. Door samen met kinderen, jongeren en jongvolwassenen beleid te maken, kunnen zij samen met ons leren verantwoordelijkheid te dragen voor de gevolgen van de keuzes die we samen maken. Kinderen en zeker jongeren en jongvolwassenen kunnen op inhoud, toon en vorm als geen ander het beleid dat op hen gericht is helpen vormgeven, uitdragen en implementeren.

Gezien deze kansen doen wij de volgende aanbevelingen voor het maken van nieuw coronabeleid:

➢ **Zorg dat de basis voor het welbevinden van kinderen, jongeren en jongvolwassenen op orde is**

Om tijdens de coronacrisis hun ontwikkeling te versterken in plaats van te verzwakken, is een aantal randvoorwaarden noodzakelijk die de toetssteen vormen voor elk nieuw beleid:

- Kinderopvang, basisscholen en speciaal onderwijs blijven te allen tijde open. Nieuwe maatregelen richten zich met name op de bescherming van de betrokken volwassenen.
- Kinderen in de leeftijd van het voortgezet onderwijs krijgen volwaardig onderwijs (eventueel op afstand, maar altijd óók in enige mate *face-to-face*) en kunnen altijd contact met leeftijdsgenoten hebben.
- Kinderen in instellingen, pleeggezinnen en gezinshuizen kunnen altijd bezoek ontvangen, ook al is dat misschien op een andere locatie.
- Sportfaciliteiten blijven zoveel mogelijk beschikbaar.
- De jeugdhulpverlening blijft volledig open.
- Kinderen, jongeren, jongvolwassenen en hun gezinnen worden geholpen om de weg naar ondersteuning te vinden, bijvoorbeeld via gezamenlijke initiatieven als jongerenhulponline.nl.
- Om tot deze randvoorwaarden te komen is er voldoende beschermingsmateriaal voor professionals, ouders, opvoeders en mantelzorgers beschikbaar zodat professionals in contact kunnen blijven met kinderen en gezinnen zonder dat angst of fysieke kwetsbaarheid van ouders of andere huisgenoten een belemmering zijn voor de inzet van jeugdhulp.

➢ **Versterk het ontschotte, 'community-based' werken**

De coronacrisis stimuleert professionals uit verschillende disciplines (jeugdzorg, onderwijs, gezondheidszorg) om versneld op wijk-, buurt- en communityniveau te gaan samenwerken en samen verantwoordelijkheid te nemen. Voortzetting van deze aanpak vraagt om ondersteuning op het niveau van beleid en politiek:

- Zorg voor ondersteuning aan kinderen in kwetsbare omstandigheden, onder andere door wijk- en buurtinitiatieven te stimuleren.
- Bied jongvolwassenen een netwerk van volwassenen waarop zij terug kunnen vallen. Al voor de coronacrisis vormden jongvolwassenen een kwetsbare groep. Zij zijn niet georganiseerd en slecht vertegenwoordigd als het gaat om de ontwikkeling en uitvoering van beleid. Zij moeten de overgang maken van afhankelijkheid naar onafhankelijkheid en van school naar werk. De coronacrisis en de krimpende economie maken deze overgang extra kwetsbaar. En hoewel financiële steun aan deze doelgroep soms nodig zal zijn, begint die ondersteuning niet met geld maar met aandacht voor hun welbevinden.
- Ondersteun 'netwerkjeugdhulp' waarin jongeren, naasten en professionals uit het onderwijs, welzijnswerk, jeugdhulpverlening en gezondheidszorg gelijkwaardig samenwerken.
- Stimuleer deze ontwikkeling bijvoorbeeld door digitale ondersteuning van deze manier van werken te versterken en te versnellen.

➢ **Samen zorgen voor meer draagvlak**

Alle jongeren hebben dezelfde ontwikkelingstaken, maar ze verschillen ook van elkaar. Ze behoren soms tot specifieke doelgroepen die gerichte communicatie nodig hebben, bijvoorbeeld op grond van hun ontwikkelingsleeftijd. Zo blijkt uit onderzoek dat emotioneel gekleurde informatie of prikkels met een motiverende waarde een grotere kans hebben om te beklijven.[21] Tegelijkertijd weten we ook dat jongeren de mening van hun leeftijdsgenoten belangrijk vinden. Hen betrekken bij het maken en uitvoeren van beleid is daarom in meerdere opzichten van cruciaal belang. Daarmee doen we niet alleen recht aan de democratische positionering van een derde van onze bevolking, we creëren ook draagvlak voor beleid dat beter aansluit bij een duurzaam toekomstperspectief.
Het is relatief eenvoudig om jongeren en jongvolwassenen een positie in het democratisch proces te geven. Denk aan het instellen van jongerenraden of een jongerenkabinet, inclusief een jongere die bij persconferenties op anderhalve meter van de minister-president staat om eventuele nieuwe maatregelen aan leeftijdsgenoten toe te lichten. Jongeren en jongvolwassenen die staan voor het beleid kunnen het belang ervan uitdragen naar hun leeftijdsgenoten. In de aanpak van het coronavirus heeft dat wellicht het gewenste domino-effect dat generieke maatregelen nooit kunnen realiseren.

De coronacrisis is ook een kans. In oprechte samenspraak met kinderen, jongeren en jongvolwassenen kunnen we hen helpen om hun verantwoordelijkheid te leren nemen voor hun rol in de samenleving hier en nu. Aan ons de opdracht hen daarvoor de ruimte en het vertrouwen te geven. En te laten zien dat we samen met hen willen en moeten bouwen aan hun toekomstige samenleving.

Noten:

[1] Slot W, van Aken M. (2019). Psychologie van de adolescentie. Basisboek. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff

[2] Zie:
- Slot W, van Aken M. (2019). Psychologie van de adolescentie. Basisboek. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff
- Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ). Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie (O&O). Toelichting. Verkregen van: https://assets.ncj.nl/docs/63a73514-4ead-49a2-8d54-95ce6f81ecf8.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[3] CBS. StatLine. Verkregen van: https://opendata.cbs.nl/statline. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[4] Zie
- Nederlands Jeugdinstituut (NJi). #ikpraatmee. Verkregen van: https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Ikpraatmee.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- De kindertelefoon. Onderzoeksresultaten thema eenzaamheid. Verkregen van: https://www.kindertelefoon.nl/resources/pdf-bestanden/handout-eenzaamheid.pdf . [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- I&O Research. Nederlanders houden zich aan corona-regels; vooral jongeren eenzaam. Verkregen van: https://www.ioresearch.nl/actueel/nederlanders-houden-zich-aan-corona-regels-vooral-jongeren-eenzaam/. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- De kindertelefoon. Wat kinderen bezighoudt in coronatijd. Verkregen van: https://www.cjg043.nl/wp-content/uploads/2020/05/Hand-Out-De-Kindertelefoon-Wat-kinderen-bezighoudt-in-coronatijd.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- EenVandaag. Opiniepanel Rapport. Onderzoek: jongeren in de coronacrisis. Verkregen van: https://eenvandaag.assets.avrotros.nl/user_upload/PDF/2020_06_06_jongeren_aanpak_toekomst_corona.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- SocArXiv Papers. Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel. Verkregen van: https://osf.io/preprints/socarxiv/hf32q. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- Nibud.Factsheet coronacrisis en geldzaken. Verkregen van: https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-factsheet-coronapeiling-2020.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

- Save the Children. En wij dan... De mening van 1.500 MBO jongeren in coronatijd. Verkregen van: https://www.savethechildren.nl/sci-nl/files/d8/d8e34ef9-e60c-4f28-bd89-5d120499f9be.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[5] Zie
- RIVM. Wekelijkse update epidemiologische situatie COVID-19 in Nederland. Verkregen van: https://www.rivm.nl/documenten/wekelijkse-update-epidemiologische-situatie-covid-19-in-nederland. [Geraadpleegd op 4 augustus 2020].
- Park YJ, Choe YJ, Park O, Park SY, Kim YM, Kim J, et al. (2020). Contact tracing during coronavirus disease outbreak, South Korea, 2020. EID Journal. 2020 October; 26.

[6] Unicef. Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Verkregen van: https://www.unicef.nl/files/Unicef-kinderrechtenverdrag-2019.pdf. [Geraadpleegd op 4 augustus 2020].

[7] Jolles J.(2017). Het tienerbrein. Amsterdam: Amsterdam University Press

[8] Epstein JL, Sheldon SB (2002). Present and accounted for: improving student attendance through family and community involvement. Journal of Educational Research. 2002;95: 308-318.

[9] Bailey R, Hillman C, Arent S, Petitpas A. (2013). Physical Activity: an underestimated investment in human capital? Journal of Physical Activity and Health. 2013;10(3).

[10] Zie
- Slot W, van Aken M. (2019). Psychologie van de adolescentie. Basisboek. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff
- Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ). Ontwikkelingsaspecten en Omgevingsinteractie (O&O). Toelichting. Verkregen van: https://assets.ncj.nl/docs/63a73514-4ead-49a2-8d54-95ce6f81ecf8.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[11] Jolles J. (2017). Het tienerbrein. Amsterdam: Amsterdam University Press

[12] Jolles J. (2017). Het tienerbrein. Amsterdam: Amsterdam University Press

[13] Bol: SocArXiv Papers. Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel. Verkregen van: https://osf.io/preprints/socarxiv/hf32q. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[14] Zie
- Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, et. al. Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults: The adverse Childhood Experience Study. AJPM. 1998 May 1;14(4):245-258.
- SCP. Maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen. Verkregen van: https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/05/07/maatschappelijke-gevolgen-coronamaatregelen. [Geraadpleegd op 4 augustus 2020].
- Pijpers: NCJ. Stress bij kinderen: hoe houden we het gezond? Stress bezien vanuit de gezondheidszorg. Verkregen van: https://assets.ncj.nl/docs/04151a81-ab2f-4258-87f0-59d86052c3a1.pdf. [Geraadpleegd op 5 augustus 2020].

[15] Zie
- Nederlands Jeugdinstituut (NJi). #ikpraatmee. Verkregen van: https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Ikpraatmee.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- De kindertelefoon. Onderzoeksresultaten thema eenzaamheid. Verkregen van: https://www.kindertelefoon.nl/resources/pdf-bestanden/handout-eenzaamheid.pdf . [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- I&O Research. Nederlanders houden zich aan corona-regels; vooral jongeren eenzaam. Verkregen van: https://www.ioresearch.nl/actueel/nederlanders-houden-zich-aan-corona-regels-vooral-jongeren-eenzaam/. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- De kindertelefoon. Wat kinderen bezighoudt in coronatijd. Verkregen van: https://www.cjg043.nl/wp-content/uploads/2020/05/Hand-Out-De-Kindertelefoon-Wat-kinderen-bezighoudt-in-coronatijd.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- EenVandaag. Opiniepanel Rapport. Onderzoek: jongeren in de coronacrisis. Verkregen van: https://eenvandaag.assets.avrotros.nl/user_upload/PDF/2020_06_06_jongeren_aanpak_toekomst_corona.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- SocArXiv Papers. Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel. Verkregen van: https://osf.io/preprints/socarxiv/hf32q. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- Nibud.Factsheet coronacrisis en geldzaken. Verkregen van: https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-factsheet-coronapeiling-2020.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- Save the Children. En wij dan... De mening van 1.500 MBO jongeren in coronatijd. Verkregen van: https://www.savethechildren.nl/sci-nl/files/d8/d8e34ef9-e60c-4f28-bd89-5d120499f9be.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[16] CBS. StatLine. Verkregen van: https://opendata.cbs.nl/statline. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[17] Garage 2020. Jeugdhulp onder druk van Corona, naast zorgen ook veel veerkracht. Verkregen via: https://www.garage2020.nl/wp-content/uploads/2020/04/Onepager_Onderzoek-gevolgen.corona.maatregelen.jeugdhulp..pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[18] Bruining H, Bartels M, Polderman TCJ, (10)(2e). COVID-19 and child and adolescent psychiatry: an unexpected blessing for part of our population? European Child & Adolescent Psychiatry

[19] Zie

- CED groep. Onderzocht: Wat kinderen willen behouden van onderwijs op afstand. Verkregen via: https://www.cedgroep.nl/actueel/nieuws/2020/5/onderzocht-wat-kinderen-willen-behouden-van-onderwijs-op-afstand. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- De Kinderombudsman. Kinderen zien opvallend vaak ook voordelen van coronabeleid. Verkregen via: https://www.dekinderombudsman.nl/nieuws/kinderen-zien-opvallend-vaak-ook-voordelen-van-coronabeleid. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].
- Jeugdwelzijnsberaad. Jeugdwelzijnsberaad corona onderzoek. Verkregen via: https://www.jeugdwelzijnsberaad.nl/coronaonderzoek/. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[20] NJI. Top 10 beschermende factoren. Voor een positieve ontwikkeling van jeugdigen. Verkregen via: https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd.pdf. [Geraadpleegd op 3 augustus 2020].

[21] Jolles J. (2017). Het tienerbrein. Amsterdam: Amsterdam University Press